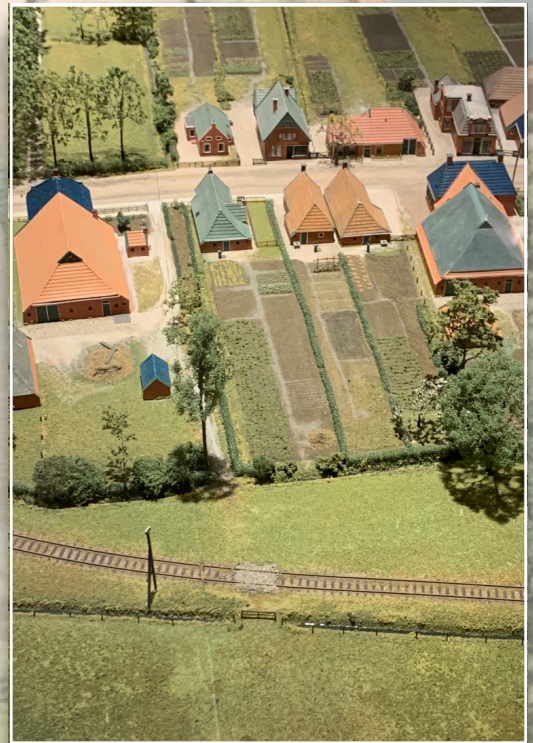

Mijn verhaal van Hoofdstraat 20, Tolbert

Door
John van der Kaap

Versie 1.5
donderdag 26 november 2020

Inhoudsopgave

Het verhaal van Hoofdstraat 20, Tolbert.	2
Wat was in oktober 2020 bekend bij Fredewalda?	2
Inleiding	3
Tweedegraads genealogie	3
Arbeidshistorie van mijn vader	4
De Tweede Wereldoorlog	6
1945: van Hamburg naar Tolbert	7
Hoofdstraat 18-20-22	7
Mee met mijn vader	8
Wat de oorlog opleverde?	9
In 1954 geboren en in 1958 verhuisd	9
Kleine eigen herinnering of van horen zeggen	11
Beide ouders overleden in 1999	12
Grafrestauratie.	13
Familiebijeenkomst	13
Slotwoord	14
Correcties? Aanvullingen?	14
Bijlagen	15
Ouders en voorouders	25
Tolbert, volgens Wikipedia	26
URLs.	27
Bronvermelding	28
Versiebeheer	29

Het verhaal van Hoofdstraat 20, Tolbert.

Stichting Oudheidkamer Fredewalda te Tolbert heeft een maquette laten maken, welke de situatie weergeeft van Tolbert in 1925. De schaal is 1:200. Fredewalda heeft zich ten doel gesteld om informatie te verzamelen over de woningen die op de maquette een plaatsje hebben gevonden: "Het verhaal van het huis".

Op 17 oktober 2020 bezocht ik (met echtgenote Elly Mohl) de CazemierBoerderij, waar de maquette staat opgesteld. Het was een bijzondere ervaring om mijn geboortehuis te zien en te zien hoe groot (in 1925) de tuin was. De maquette is zo nauwgezet, dat ik eventjes dacht ik dat het poppetje achter Hoofdstraat 20 mijn vader-anno-1958 verbeeldde. Naar aanleiding van dit bezoek besloot ik *Mijn verhaal van Hoofdstraat 20, Tolbert* op papier te zetten.

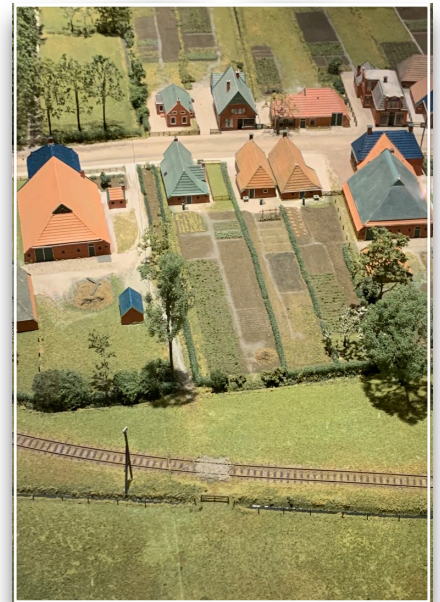
Wat was in oktober 2020 bekend bij Fredewalda?

Fredewalda verzamelt de informatie in een digitale bibliotheek dat vanwege de privacy slechts in de CazemierBoerderij toegankelijk is. De informatie over Hoofdstraat 20 is als volgt.

Hoofdstraat 20 was van 1830 tot 1861 in het bezit van onderwijzer Jan Martens ten Hoor. Daarna:

- Hendrikus ten Hoor (1861-1865)
- Marten Sappema (1865-1889)
- Jelle Klok (1889-1892)
- Salomon Aptroot (1892-1897)
- Jacob Postema (1897-1940)
- Geertje Postema (1940-1959).

Mijn ouders huurden het huis eind 1945 van Geertje Postema. Hiervan zijn bij mij geen documenten beschikbaar.

Op 17 oktober 2020 stond bij Hoofdstraat 20 de volgende, op ons gezin betrekking hebbende tekst: "Jan van der Kaap geboren in 1911 te Tolbert en van beroep grondwerker was de volgende bewoner. Hij was getrouwd met Johanna Albertha Freijhe geboren in 1923 te Arnhem. Hun 2 kinderen zijn geboren in Tolbert: Nelly in 1947 en Jan G in 1954.". De volgende correcties heb ik aan de redactie doorgegeven: Jan is geboren in 1910, Annie is geboren in 1920, haar roepnaam was Annie en haar achternaam was Frehe; Nelly heet voluit Petronella Martha Johanna en mijn volledige naam is Jan Gerardus. Naar ik begrepen heb, zijn deze correcties inmiddels verwerkt in de digitale bibliotheek.

Ik heb me bij het opstellen van dit document in eerste instantie laten leiden door het door Fredewalda gestelde criterium: "Het moeten verhalen zijn die betrekking hebben op (historische) bewo-

ners van de huizen uit 1925.". Maar al schrijvende heb ik dat "betrekking hebben" ruimer genomen omdat ik niet telkenmale voor de keuze wilde staan om bij twijfelgevallen te moeten kiezen om iets wel of niet te vermelden. Immers, herinneringen tevoorschijn halen, werkt niet met tegenkrachten.

Inleiding

Mijn naam is John van der Kaap. Ik ben op 3 mei 1954 geboren op Hoofdstraat 20 in Tolbert. Mijn geboortenaam is Jan Gerardus. Hierbij ben ik vernoemd naar de opa van vaders kant (Jan) en naar de opa van moeders kant (Gérard). Omdat er al zoveel Jan-nen in de familie waren, kozen mijn ouders er voor om mij Johnny te noemen. Bij het ontwerpen van mijn geboortekaartje is de "h" van mijn roepnaam weggefallen en bij Gerardus ingevoegd: Jonny en Gerardus, dit tot ongehoegen van mijn opa (Gérard), die pas tevreden was nadat hij de juiste spelwijze in de geboortecarte zag.

Toen ik ongeveer 12 jaar was, wilde ik niet langer Johnny genoemd worden maar John. Ik ben toen ook "J.G." voor mijn achternaam gaan zetten, om onderscheid te maken ten opzichte van mijn vader. Ergens heb ik er spijt van dat ik in 1966 besloot een "grote jongen" te willen zijn.

Op het moment dat ik aan dit verhaal begin, eind oktober 2020, ben ik ruim 66 jaar. Sinds begin september 2020 ben ik AOW-gerechtigd. Ik ben getrouwd met Elly Mohl en we wonen in Gasteren.

Dit verhaal is slechts een verzameling van flarden geschiedenis. Ik realiseer me dat het gebaseerd is op niet-gedocumenteerde herinneringen. En zulke herinneringen hebben het risico dat ze in de loop der tijd aan verandering onderhevig zijn. Ook is het mogelijk dat ik herinneringen kwijt ben. En, uiteraard hebben er gebeurtenissen plaatsgevonden waarvan ik helemaal geen weet (meer) heb. Met dat in het achterhoofd is dit document inderdaad mijn *Mijn verhaal van Hoofdstraat 20, Tolbert*.

Tweedegraads genealogie

Mijn vader, Jan van der Kaap, is geboren op 2 juni 1910 aan de Hindrik de Haanweg in Tolbert. Zie foto. Zijn stamboom staat op internet: <www.vanderkaap.org>.

Zijn vader (mijn opa) was ook een Jan van der Kaap (1875-1928). Mijn vaders moeder (mijn opoe) heette Martje Cordes (1879-1964). Opa en opoe liggen begraven op de begraafplaats in Tolbert.

Opa en opoe Van der Kaap kregen een dochter (Alberdina, 1908) en vijf zoons (Jan (mijn vader), 1910; Harm, 1912; Gerrit, 1913; Rudolf, 1919 en een in 1920 doodgeboren jongetje). Over het doodgeboren broertje heb ik van mijn vader nooit iets gehoord. Informatie daarover vond ik bij toeval in 2019 op het internet.

Mijn moeder, Johanna Maria (Annie) Frehe werd geboren in Arnhem op 22 december 1920. Zie foto. Gegevens van haar ouders heb ik vermeld in de bijlagen.

Ik heb één zus: Petronella Martha Johanna (Nelly) van der Kaap. Ze is in 1947 geboren op C377, Tolbert. Het is hetzelfde huis als waar ik geboren ben: Hoofdstraat 20, het definitieve adres van mijn geboortehuis¹.

Arbeidshistorie van mijn vader

Mijn vader heeft twee jaren ULO gevolgd, althans volgens hem en alleen gedurende de winter. De overige maanden moest hij op het land en rondom het huis werken.

Mijn vader heeft gedurende een onbekende periode aan de Afsluitdijk gewerkt, waarvan de bouw in 1927 begon en die in 1933 gereed was. Mijn vader was gedurende die periode 27 tot 33 jaar. Bij Zürich bevond zich een barakkenkamp. Zondagsmiddags fietste mijn vader naar Zürich om aan het eind van de werkweek, zaterdag, weer terug te fietsen naar Tolbert (Hindrik de Haanweg). Een afstand van zo'n 80 kilometer, geen fietspaden, slechte wegen, fiets zonder versnelling, geen high-tech-kleding. Een andere mogelijkheid hadden arbeiders niet en de werkmaatschappij van de Afsluitdijk bekommerde zich niet om het welzijn van haar arbeiders. Onvoorstelbaar, ik zou bijna denken dat hij zijn fietsverhaal had verzonnen.

Nog zo'n verhaal van mijn vader, alsof afkomstig uit een spannend jongensboek. Hij vertelde dat hij gedurende de oorlog vlees naar Groningen bracht in een houten kist achterop de bagagedrager. Hierbij is hij een keer gesnapt. En heeft een tijdje (uren, dagen) in het Scholtenhuis² doorgebracht. Die kist? Dat werd de kist op zolder aan de Van Panhuyslaan waarin ik mijn speelgoed moest opbergen ... iets wat ik pas ver in mijn volwassenheid te horen kreeg, te laat om het te behoeden voor onherstelbare beschadigingen.

Mijn vader was **grondwerker**, legde op Het Hogeland kilometers drainage aan, met de hand geulen

---

¹ Voordat mijn geboortehuis Hoofdstraat 20 als definitief adres kreeg, droeg het de volgende huisnummers: 1890: 76; 1902: C84; 1910: C107; 1919: C272; 1930: C327; 1947: C377; 1954: (Hoofdstraat) 20.

² Het Scholtenhuis was een beroemd en berucht gebouw in het centrum van de stad Groningen aan de oostkant van de Grote Markt. Het werd eind 19e eeuw gebouwd in opdracht van de Groninger industrieel Willem Albert Scholten. Het Scholtenhuis stond in de Tweede Wereldoorlog berucht als pand waar de Duitse bezetter het hoofdkwartier van de Sicherheitsdienst en de Sicherheitspolizei vestigde. Honderden verzetsstrijders werden er gevangengenomen, verhoord, beestachtig behandeld en gemarteld. En soms elders vermoord.

uitgravend in de zware klei. Die geulen moesten precies waterpas, anders functioneerde de drainage niet. Hij vertelde over de zware werkomstandigheden bij de dikke boeren, hoe zij de arbeiders behandelden, over hun uitbuiting van de arbeiders. "Nee, die dikke boer'n, dat was min volk!". Wat hem bijvoorbeeld stak, was dat boer binnenshuis koffie ging drinken en dat zij als arbeider niet verder kwamen dan de onverwarmde deel van de boerderij.

Ook is mijn vader **stoker-machinist** in een melkfabriek geweest, in elk geval al in 1942³. Over zijn werk als stoker heeft hij nooit iets verteld. Wel dat hij deel had genomen aan een staking in 1952-1953 tegen *Feiko de Boer*, de directeur van De Ommelanden. Wellicht dat hij daarna is gaan werken bij de Tolberter melkfabriek: de Lijempf; ik kan dat anders niet rijmen met het feit dat hij condenswater uit de Tolberter melkfabriek kon ophalen of meenemen (*om mij te wassen; zie elders in dit document*).

Ergens tussen 1953 en 1958 kwam mijn vader als **verzekeringsagent** in dienst bij De Centrale Arbeiders Verzekeringen; 140 was zijn nummer. Hij maakte (twee)wekelijks op zijn fiets zijn rondje langs zijn klanten om de verzekeringspremie te innen, weer of geen weer, in regen en wind, bij kou, hagel. En 's avonds ging hij met een inspecteur van De Centrale (in diens auto) op "acquisitie", in een net pak. Of een enkele keer moest hij geld uitbetalen bij overlijden van een verzekerde, iets wat hem zwaar viel. Zijn werkgebied besloeg het Zuidelijk Westerkwartier. Plaatsnamen die ik me herinner: Hoogkerk, Grootegast, Marum, De Wilp.

Op een Ansichtkaart van de Hoofdstraat, genomen in oostelijke richting, is aan de rechterkant Hoofdstraat 20 te zien. Op de zijgevel prijkt een bordje. Dat is het blauwe bordje van De Centrale⁴; in dit document is dat bordje op de foto moeilijk herkenbaar maar op de originele Ansichtkaart is het logo van De Centrale goed herkenbaar.

Een andere bron van inkomsten was (waarschijnlijk) het agentschap van De Arbeiderspers, de VARA-gids en Het Vrije Volk. Ik schrijf "waarschijnlijk", want het kan ook zijn dat mijn ouders die agentschappen pas verwierven nadat we in 1958/1959 naar De Leek verhuisden. Zeker is dat mijn vader in 1960 secretaris was van het 1-Meicomité, gezien een advertentie in Het Vrije Volk van 6 februari 1960.

Een lange carrière heeft mijn vader niet gehad bij De Centrale. Hij zal zo'n jaar of 55 zijn geweest toen hij rekenfouten begon te maken, met minder geld thuis kwam dan volgens de administratie zou moeten en hij sloot geen nieuwe verzekeringen meer af waardoor zijn inkomsten daalden. Met de kennis van nu denk ik dat mijn vader aan een zware, verwaarloosde burn-out leed. Over de oorzaken

³ Zie paragraaf "De Tweede Wereldoorlog", verderop in dit document)

⁴ Het emaille Centrale-bordje van mijn vader, is verdwenen, waarschijnlijk weggegooid. Een verzamelaar maakte op mijn verzoek een foto van een identiek, bij hem in bezit zijnd emaille bordje

kan ik alleen maar fantaseren en daar waag ik me niet aan. Hij stopte met werken, kwam in de ziek-tewet en werd afgekeurd. Mijn vader besteedde daarna veel tijd aan zijn hobby's: tuinieren (groenten verbouwen in zijn zelfgemaakte broeibakken) en knutselen (spinnewielen, hobbelpaarden). Ook werkte hij bij Slager Roelof Lourens in Tolbert (waar hij hielp met slachten, het onderhouden van de tuin en werkzaamheden verrichte in het kader van een verbouwing).

En, zeker niet onbelangrijk: ik heb van mijn vader veel hulp gehad bij klusjes in en rondom de door mij gehuurde woning in Tolbert en later in Assen. Ik ben hem daar erg dankbaar voor.

De Tweede Wereldoorlog

Na de Tweede Wereldoorlog stond Nederland in het teken van de wederopbouw. Er werd niet teruggedacht aan de vijf jaren van bezetting. De blik stond op voor-uit. En sowieso was in die periode zwijgen over akelige en emotionele onderwerpen en gebeurtenissen gebruikelijk. Ook mijn ouders zwegen.

Mijn moeder heeft altijd tegenover mij gezwegen over het feit dat zij als jong meisje geheel alleen naar Duitsland vertrok en daar bleef tot aan het einde van de oorlog. Ik heb er indertijd wel naar gevraagd maar leerde dat vragen-stellen niet gewenst was. In mijn verbeelding bedacht ik dat zij in september 1944 geëvacueerd was, zoals veel inwoners van Arnhem, vanwege de Operatie Market Garden. Na haar overlijden hoorde ik dat mijn moeder in haar tienerjaren, nog voor het begin van de Duitse bezetting van Nederland, naar Duitsland was vertrokken ... vrijwillig of gedwongen door omstandigheden; hierover is bij mij niets bekend.

Mijn vader heeft over de Tweede Wereldoorlog alleen verteld dat hij in de zwarte handel van vlees actief was, daarvoor werd opgepakt is en in Duitsland tewerk gesteld is. Namens hem ben ik tevergeefs op zoek geweest naar een zekere Jan van Es, iemand met wie hij samen ontsnapte uit Arbeits-EinsatzLager (AEL) Watenstedt. Mijn vader is tewerkgesteld bij *Lg Crone*, een AEL bij timmerfabriek Crone in Hamburg Rahlstedt; dit staat vermeld in de "Meldelisten der Allgemeinen Ortskrankenkasse Hamburg" (zie de bijlagen). Datum van inschrijving: 6 oktober 1943. Dat is slechts twee maanden na Operation Gomorrha, welke plaats vond van 24 juli 1943 tot en met 3 augustus 1943, waarbij grote delen van Hamburg in de as werden gelegd.

Ook van mijn moeder ontbreekt mij elk gedocumenteerd spoor in Duitsland, behoudens een namenlijst van de Hansestadt Hamburg. Enkele jaren geleden ontmoette ik de dochter van een oud-vriendin van mijn moeder. Die dochter vertelde dat haar moeder (geboren in 1918) ongehuwd zwanger was geraakt, vervolgens zonder haar zoontje het huis werd uitgezet en weg werd gestuurd. Als jonge vrouw is zij in Leipzig of Dresden terecht gekomen en opgeleid tot coupeuse. De dochter denkt dat haar en mijn moeder elkaar bij die opleiding cq in een logement (of dergelijks) elkaar getroffen hebben als lotgenoten: twee jonge vrouwen in een vreemde omgeving, ze voelden zich eenzaam, stonden los van familie en vrienden. Ze konden elkaars steun zijn in de voor hen moeilijke tijd. Later, op een niet nader vast te stellen moment is mijn moeder naar Hamburg vertrokken. Volgens een docu-

ment van de Hansestadt Hamburg⁵ stond mijn moeder als woonachtig geregistreerd in Hamburg (*Sillemstrasse 38 b/ Dhuns*). "Dhuns" is misschien de achternaam van de hospita of huurbaas.

Twee koeien geslacht.
Wegens het clandestien slachten van twee koeien in Juni j.l. staan terecht de slager Roelof Berghuis, gedetineerd, de grondwerker Sietse Alberts en de stoker Jan van der Kaap, alle drie te Tolbert. De slachting geschiedde in het kippenhok van Alberts. Daar kwamen later ook de gegadigden om het vleesch te koopen. Het vleesch van de tweede koe is voor een groot deel in beslag genomen.
De eerste verdachten bekennen volledig. **Verdachte Van der Kaap** ontkent echter aan de slachting te hebben deelgenomen. Wel heeft hij later het vleesch verkocht. Deze verklaring wordt door de beide andere verdachten bevestigd.
De Officier vraagt hierop vrijspraak voor Van der Kaap en eischt tegen de anderen 7 maanden gevangenisstraf.
Mr. Meyering veroordeelt Berghuis tot 7 en Alberts tot 6 maanden gevangenisstraf en spreekt Van der Kaap vrij.
— De veehandelaar Wieger Beukema te Niekerk (gemeente Oldekerk), die in strijd met de geldende voorschriften een der frauduleus geslachte koeien aan de vorige verdachten heeft verkocht wordt conform den eisch deswege veroordeeld tot f 250 boete subs. 2 maanden hechtenis.

Dat mijn vader bij zijn verhaal over zijn zwarte handel niet alles vertelde, constateerde ik in 2018 toen Albert van der Kaap uit Enschede een krantenartikel uit het Drents Dagblad van 26 augustus 1942 aan mij toespeelde. Mijn vader werd door de Economische Rechter Groningen vrijgesproken voor het clandestien slachten van koeien, omdat hij niet deelnam aan het slachten en slechts het vlees verkocht. 'K Vind dat wel vreemd, want ook dat gebeurde clandestien. Tolberter slager Roelof Berghuis en plaatsgenoot grondwerker Sietse Alberts werden wel veroordeeld, respectievelijk tot 7 en 6 maanden gevangenisstraf.

Of mijn vader na de uitspraak op 24 augustus 1942 gestopt is met zijn clandestiene handel en op welke grond hij uiteindelijk dwangarbeider werd⁶, is mij, net zoals eigenlijk zijn hele geschiedenis, onbekend.

1945: van Hamburg naar Tolbert

Mijn ouders ontmoetten elkaar in Hamburg. Ik ga er vanuit dat die ontmoeting na 6 oktober 1943 plaats heeft gevonden, gezien het feit dat mijn vader op 6 oktober 1943 werd ingeschreven in de Ortskrankenkasse Hamburg (dus waarschijnlijk toen pas in Hamburg arriveerde). Hun ontmoeting zal ook niet plaats hebben gevonden op de dag dat Duitsland capituleerde (4 mei 1945): dan zou hun oorspronkelijke trouwdatum in juni-juli-augustus 1945 wel erg snel na hun ontmoeting hebben plaats gevonden. Anderzijds: had mijn vader bewegingsruimte toen hij in het AEL LG Crone verbleef? Mijn ouders moesten de huwelijksdatum uiteindelijk uitstellen tot 1 december 1945, doordat mijn vader geplaagd werd door een reusachtige karbonkel, een samenstel van een aantal steenpuisten. Hij heeft er altijd een groot litteken op de rug aan overgehouden.

Hoofdstraat 18-20-22

Onze burens waren Pebe Bandringa (nr. 18) en de familie Hovinga (nr. 22). In het grasveld tussen ons huis en die van de familie Hovinga

⁵ Zie het document in de bijlagen.

⁶ Zie de bijlagen: vermelding in de "Meldelissen der Allgemeinen Ortskrankenkasse Hamburg", gedateerd 6 oktober 1943.

speelde ik met Marty, een geestelijk gehandicapte jongen van mijn leeftijd. Zal ik me zijn handicap toen gerealiseerd hebben? Ik denk het niet.

Bij het zien van de foto van de maquette noemde Nelly de namen Pebe Bandringa, Hovinga en Opoe Hummel. Voor haar klaarblijkelijk vervulde Opoe Hummel een rol in haar leven. Ik weet hier echter niets over te schrijven.

Mee met mijn vader

Het volgende staat als levend beeld in mijn geheugen opgeslagen en kwam weer naar boven door het ophalen van andere herinneringen. Ik ging als 4-, 5-jarig jochie soms met mijn vader mee naar zijn verzekeringsklanten. Voorop zittend, in zo'n kinderstoeltje bestaande uit zwart buiswerk en een rood skai-leren dekje. En dat beeld? Dat is Zus (van slager) Lourens uit Tolbert, die tegen me zegt dat dat *heel erg gezellig moet zijn, zo met je vader op stap*. Ik herinner me dat èn ook het geweldig veilige gevoel, zo voorop de stang van mijn vader, geborgen tussen zijn lichaam en armen waarmee hij het stuur vast hield. En ik herinner me zijn zakdoek, stinkend naar het teer uit de zeer zware shag die hij rookte.

Later, ik was inmiddels een jaar of 12 of 13, kon mijn vader een "plof" (bromfiets) kopen, waarschijnlijk van Henk de Vries in Tolbert. Een Magneet Globemaster met een 60cc Sachs-blokje; die 60cc was een fabrieksfout en eigenlijk niet toegestaan. De Magneet reed sneller dan toegestaan. Het platenframe was niet op die snelheden berekend. Dus, geheel naar mijn vaders kunnen, verstevigde hij het platenframe met houten balken.

Diverse malen ploften mijn vader en ik, toen ik 13, 14 jaar was, op mooie zondagen naar Zoutkamp. En stevast kocht hij voor ons beiden elk een chocodip, de Magnum anno 1967.

Op deze tochten hebben we diverse malen stilgestaan bij een grote boerderij. Ik denk dat het Boerderij T(h)orum in de Westpolder (ten noorden van Vierhuizen) geweest moet zijn. Mijn vader had veel respect voor deze boerenfamilie, in tegenstelling tot de vele andere boeren waarvoor hij had gewerkt. Die dikke boer was in de ogen van mijn vader een socialist. Hun naam? De familie Mansholt: grootvader Derk Roelfs Mansholt (1842-1921), vader Lambertus Helprig Mansholt (1875-1945) en zoon Sicco Leendert Mansholt (1908-1995): minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening (1945-1958) en Europees Commissaris Landbouw (1956-1972). Maar welke Mansholt mijn vader nou concreet bedoelde? Dat zal een onopgeloste vraag blijven, vrees ik.

Op één van de ritten naar huis, op de Woldweg tussen Gaarkeuken en Sebaldeburen, probeerde een agent van de Rijkspolitie, op een witte DKW-bromfiets, mijn vader aan te houden. Het schemerde, het was bijna donker. Mijn vader vergat het groot licht uit te schakelen. Toen dat mislukte, zette de agent de achtervolging in ... die hij verloor.

Mijn vader was 's avonds vaak weg, de provisie voor het afsluiten van verzekeringen was de aanvul-

ling op zijn inkomsten. Ik was een slechte slaper, kon vaak niet in slaap komen. De Magneet had een typisch geluid. Zodra m'n vader vanaf de Euroweg in Leek de Lindensteinlaan indraaide, was ik gerust gesteld. Meestal maakte ik niet meer wakend mee dat hij het tuinpad achter het huis indraaide.

Even een anekdote, geheel geen betrekking hebbend op historisch Tolbert maar het completeert wel deze paragraaf. In 1979 kocht ik een motor, een BMW R65. "Wil je een keer met me mee?", vroeg ik mijn vader. In gedachten had ik bedacht dat hij dan wel zou zeggen "Ja, even naar Roden.". Ik had me daarop voorbereid en zou antwoorden: "Wat dacht je van Zoutkamp?". Maar ik had het mis: mijn vader wilde wel eens de Zeeuwse Deltawerken met eigen ogen zien. En zo reden we op een zondag heen en weer naar de Oosterscheldekering in wording. Het werd voor ons beiden een dag om nooit te vergeten. En ik vergeet nooit meer, in de buurt van Ruinen, op de terugweg, dat mijn vader in zijn enthousiasme in een bocht naar links, erg ver ging "inhangen" waardoor we op de linker weghelft terecht kwamen, waar gelukkig geen tegenliggers reden.

Wat de oorlog opleverde?

Mijn moeder was handig met naald en draad. Zoals mijn vader dat was met timmergereedschap. *Mijn moeder heeft voor vrouwen uit Tolbert jurken genaaid. Omstreeks 2000 ontmoette ik een vertegenwoordiger van een energiebedrijf. "Ben jij een zoon van Jan en Annie uit Tolbert?", vroeg hij. Ik antwoordde bevestigend. "Nou, dan heeft jouw moeder de trouwjapon van mijn moeder gemaakt."*

Mijn vader was handig met hout. Hij maakte met de hand wat anderen met een houtdraaibank maakten: de assen voor zijn spinnewielen, een wandelstok oen een honkbalknuppel: eindeloos schaven, vijlen, schuren. Van afgedankte pallets draaibank en sloophout maakte hij broeibakken voor de tuin en de versteviging van zijn Magneet. En in de woonkamer stond een fraai, zelfgemaakt wandmeubel dat als zijn kantoor/bureau diende. Ook met metaal kon hij uit de voeten: de spindel voor het spinnewiel werd met de hand geklonken. En restanten koperbuis vormde hij om tot spatbordstangen en stangen voor de bagagedrager van mijn krantenfiets.

'k Heb me wel eens afgevraagd waar zij die handigheid vandaan hadden, er voor geleerd hadden zij immers niet (althans: ik kan het niet plaatsen in hun levensloop). Door ondermeer dit verhaal aan papier toe te vertrouwen realiseer ik me dat zij hun vaardigheid waarschijnlijk gedurende hun verblijf in Duitsland hebben ontwikkeld.

In 1954 geboren en in 1958 verhuisd

Kippen. Mijn vader had achter het huis aan de Hoofdstraat 20 een kippenhok. Voor me zie ik een vijzel (dommekracht) bestaande uit een slinger, een draaiend tandwiel en een draagarm. Een aantal mannen vijzelen het kippenhok omhoog en plaatsen er een hoger fundament onder.

Befaamd is het verhaal over opa Frehe. Het is schijnbaar een tijd geweest dat er veel kippen werden gestolen. Mijn opa logeerde bij ons. Op een nacht hoorde hij iets achter het huis. En ging kijken wat er aan de hand was. Wellicht hoorde mijn vader ook iets achter het huis. Naar eigen zeggen besloep hij gewapend met een bijl (*dat zal wel niet ...*) en besloep de dief in de donkere schuur. Toen hij wil-

de toeslaan zei de dief: "Ben jij dat, Jan?". Het had niet veel gescheeld of mijn vader zou mijn opa met de "bijl" hebben geraakt. Of er daadwerkelijk een insluiper was, vertelt het verhaal niet. Klaarblijkelijk betekende kippen-houden ook kippen-eten. Wellicht was het voor mijn ouders het enige betaalbare vlees dat mijn ouders konden betalen. Het resulteerde erin dat mijn vader later gruwelde van kippenvlees.

Een huishouding bestieren. Aanvankelijk was mijn moeder geen keukenprinses, ondanks dat haar vader banketbakker was. In een kookboek stond dat ze spinazie goed moest wassen. Dat deed mijn moeder dan ook: met wasmiddel. Ze kon er later met humor over vertellen. Ze was vindingrijk. Ze vertelde regelmatig met enige trots dat ze haar eerste zelf gebakken oliebolletjes bakte in een klein, bruin, geëmailleerd steelpannetje, nauwelijks groot genoeg om 2 oliebolletjes te bevatten.

Nog zo'n kook-herinnering. De keuken van Hoofdstraat 20 bevond zich (volgens mij) aan de voorkant. Ik zie mijn moeder in paniek een braadpan met brandend vlees redden. Dat het optillen en verplaatsen van het gloeiend hete en brandende vet goed afgelopen is, vind ik een wonder. En het schoonmaken van een geblakerde keuken zal ook geen pretje geweest zijn. En wat deed mijn moeder? Zij at de zwart-verbrande vlees op, het was immers zonde om weg te gooien.

In mijn herinnering in m'n Leekster jeugd-periode, zie ik m'n moeder met voor zich haar groene Brabantia kistje: een metalen kistje met vakjes en een deksel met corresponderende sleuven. Ze zal die ook al gehad hebben toen we in Tolbert woonden. Het was een eenvoudig en doeltreffend hulpmiddel om het inkomen te verdelen en opzij te leggen voor boodschappen, huur, kolen, licht, kleding en ... om te sparen. Een arbeider zoals mijn vader, verdiende weinig. Terwijl er wel een gezin draaiende gehouden moest worden. M'n vader roemde het beheren van de financiën door mijn moeder als een bewonderenswaardige kwaliteit. Ik heb het idee dat de Margriet⁷, de Libelle en/of de Nederlandse Vereniging voor Huisvrouwen een belangrijke rol in de ontwikkeling van m'n moeders kwaliteiten (en die van de vele andere huisvrouwen) hebben gespeeld.

Ratten en onbewoonbaar verklaard. Ons huis had, net zoals alle Tolberter woningen geen riolering. Of het huis waterleiding had, weet ik niet. Elk geval niet in 1954: ik werd gewassen in het condenswater van de melkfabriek omdat het putwater volgens mijn moeder niet schoon genoeg was. In 1958 werd het duidelijk dat we moesten gaan verhuizen. Het huis was van slechte kwaliteit. Ook liepen ratten in de woonkamer over de spanten. En wat erger was: ze kwamen terecht tussen de dubbele hardboard-muren en gingen daar dood. Eind 1958 verlieten wij Tolbert om aan de Van Panhuyslaan op De Leek te gaan wonen⁸. Dezelfde dag ging een medewerker van de Gemeente Leek langs Hoofdstraat 20 om een bordje "Onbewoonbaar verklaarde woning" aan de deur te spijkeren. Hoofdstraat 20 is in 1959 gesloopt.

---

⁷ M'n moeder was abonnee op de Margriet (m'n moeder was van oorsprong katholiek, de Margriet ook) en de buurvrouw van Van Panhuyslaan 43 was abonnee van de Libelle; deze tijdschriften werden gedeeld, net zoals met het door ons gelezen Het Vrije Volk en het Dagblad van het Noorden van de buurvrouw.

⁸ Altijd heb ik gedacht dat we in 1959 naar De Leek verhuisden. Maar uit gegevens van Fredewalda blijkt dat wij op 15 december 1958 verhuisden. De verwarring ontstond doordat de ondertekening van de huurovereenkomst met de Gemeente Leek om onverklaarbare redenen pas op 12 september 1959 plaats vond.

Verhuizen met de groenteboer. Breed hadden mijn ouders het niet. Hun nieuwe huis moest aangekleed worden, zelfs als zo'n nieuw huis vlak voor de verhuizing was opgeleverd. De Bruynzeel-keukenkastjes uit de Hoofdstraat 20 waren ook meegekomen, volgens mij de enige luxe die mijn ouders hadden. Zeil op alle vloeren, overal hetzelfde motief. Kokos vloerkleed in de woonkamer. Om de huisraad van Tolbert naar De Leek te vervoeren, riepen mijn ouders de hulp in van Sietse Grijpstra, een groenteboer uit Tolbert. Hij had een vrachtautootje. Mijn vader stond achterop, de lading bij elkaar te houden. Bij het rechts afslaan naar de Van Panhuyslaan vanaf de Tolberterstraat, viel mijn vader samen met het dressoir van het vrachtautootje. Voor zover ik weet was hij slechts lichtgewond en belangrijker: het dressoir was onbeschadigd.

Kleine eigen herinnering of van horen zeggen

Veel hebben mijn ouders niet verteld over hun jonge jaren. In deze paragraaf noem ik een aantal verhaaltjes die zij wel vertelden en die mij bij zijn gebleven. Ook beschrijf ik verhaaltjes uit eigen "voorraad".

Mijn vader vertelde wel eens met enige trots dat het gezin aan de Hindrik de Haanstraat vrij was gebleven van de in 1918-1919 heersende Spaanse Griep⁹, ondanks het feit dat hij en de rest van het gezin regelmatig over de vloer kwamen bij mensen die de Spaanse griep onder de leden hadden.

Opa Van der Kaap was zaadhandelaar. En bezocht zijn klanten op de fiets. Mijn vader en één van zijn broers, mochten soms met hun vader mee naar de klanten. De ene zat dan voorop op de stang en de andere hield de bagagedrager vast. En zo nu en dan wisselden ze van positie.

Of het volgende geloofwaardig is, weet ik niet. Maar mijn vader had het er wel eens over dat er ooit voorbereidingen zijn getroffen om een spoorlijn aan te leggen tussen Groningen en Drachten en dan vervolgens naar en over de Afsluitdijk. Er zouden zelfs al bomen voor gekapt zijn. En hebben we het niet over de Zuiderzeespoorlijn van de laatste jaren? Nee, het was een project van voor de oorlog.

Het feit dat mijn moeder geen noorderling was, leidde er toe dat wij als kind binnenshuis Nederlands spraken en "plat" in het contact met buurkinderen en vriendjes. Die taalscheiding was bij Nelly op een andere manier te merken: met haar poppen sprak zij Nederlands (zoals onze moeder) en met

---

⁹ De Spaanse griep was een grieppandemie in de jaren 1918-1919. Deze wereldwijde epidemie eiste naar schatting 20 tot 100 miljoen levens, een aantal dat het totale dodental van de Eerste Wereldoorlog ruimschoots overtrof.

vriendinnetjes en klasgenootjes plat.

Of omdat mijn moeder geen noorderling was, of omdat zij uit een middenstandsgezin kwam of om welke andere reden dan ook: mijn moeder keurde het putwater van Hoofdstraat 20 af als mijn badwater. Mijn vader haalde daarom in een melkbus condenswater op van de Tolberter melkfabriek De Lijempf.

Mijn eerste, eigen herinnering. Op een warme zomerdag drentelde ik als klein ukkie van 2, 3 jaar vrij en naakt door de tuin. Tussen het erf van buurman Pebe Bandringa en ons huis, bevond zich een sloot met daaroverheen een plank. Al of niet in een onbewaakt ogenblik ben ik over de plank gelopen en in de sloot gevallen. Een droge sloot maar wèl vol met brandnetels. Dat moment weet ik nog, evenals dat ik in een wit laken gewikkeld naar huisarts Dr De Vries werd gebracht en op de onderzoekstafel werd behandeld. Immuniteit voor brandnetels heeft het mij niet opgeleverd.

Ergens doemt in mijn herinnering ook de "snor" op. Ik veronderstel dat ik 3, 4 jaar was. Wandelen aan de hand van m'n vader. Ik schrok. Van achteren naderende een groen monster met een snor: het was een NS-locomotief uit de serie 451-469. Dat kan zowel in Tolbert als in Leek zijn geweest. Ik denk dat we nog in Tolbert woonden. Want toen we op De Leek woonden was ik inmiddels wel gewend geraakt aan de trein die tweemaal dagelijks langs de kleuterschool, het voormalig tramstation, reed.

Mijn vader kon water opzetten voor een kop thee. Brood smeren ging 'm ook goed af. Maar koken kon hij niet. Maar wel maakte hij regelmatig "bruitmeel", een ouderwetse, eenvoudige, snel-bereidbare en goedkope maaltijd, bestaande uit pure koolhydraten, een noodzaak als er hard gewerkt moest worden en weinig tijd om te eten. "Bruitmeel" is boekweitmeel in een bord; kuiltje er in maken en er vervolgens kleine beetjes kokend water aan toe voegen. Tegelijkertijd roeren en prakken. Tot er een stopverfachtige massa overbleef. Weer een kuiltje maken, klontje roomboter erin en een lik stroop. Ik at het omdat m'n vader het at en ik het (daarom) lekker vond.

Beide ouders overleden in 1999

Omstreeks 1995 verhuisden mijn ouders naar Nieuwleusen (Overijssel), het dorp waar mijn zus Nelly met haar echtgenoot en hun kinderen woonden. Het was mijn ouders wens om dichterbij hun dochter en kleinkinderen te wonen. Ze hebben er nog een goede tijd gehad. Mijn moeder is plotseling overleden op 23 maart 1999, in Nieuwleusen. Mijn vader overleed na een lang ziekbed op 11 juni 1999 in Zwolle.

Met het overlijden van mijn ouders, leek het alsof de weg vrij kwam om me met hun verleden bezig te houden. Hierin ben ik eerder fragmentarisch dan gedegen te werk gegaan. Wellicht dat dat de reden is dat ik weinig over hun geschiedenis te weten ben gekomen. Wel heeft het tot twee resulta-

ten geleid: een grafrestauratie en een familiebijeenkomst.

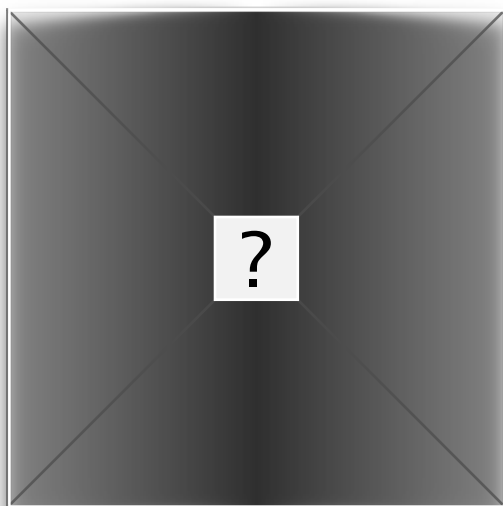
Grafrestauratie.

Elly en ik bezochten in 1999 met zijn tweeën het graf van mijn opa en opoe op het kerkhof van Tolbert. Het graf zag er verwaarloosd uit. Midden op het graf stond een hele grote conifeer en het graf was bedekt met onkruid. Onaangekondigd zochten we Ome Gerrit (van der Kaap) en Tantie Jeltsje, op. Wij werden door hen hartelijk ontvangen. Wat opviel is de wijze waarop zij vrijelijk en open spraken over hun geschiedenis, iets wat ik van mijn ouders totaal niet gewend was. Als afsluiting spraken Ome Gerrit en ik af dat we het graf van Opa en Opoe zouden opknappen. We maakten een plannetje. Ik kocht worteldoek en wit grind. Uit onze tuin in Gasteren nam ik middelgrote keien mee, een stukje Drenthe brengen naar mijn grootouders vond ik wel passend. We trokken de conifeer uit het graf. En deden een heel erg lugubere ontdekking: twee verroeste ringen, ter grootte van armbanden vielen tussen de wortels uit. Nog steeds weet ik niet wat de functie van de twee ringen was. Daarna legden we worteldoek op het graf, legden de keien langs de rand en verdeelden het witte grind over het graf (waarvan het wit na verloop van jaren verdween). Ome Gerrit overleed op 20 mei 2000.

Familiebijeenkomst

In 2003 organiseerden Jan van der Kaap (de oudste zoon van Oom Rudolf), Wil Verhoef (de echtgenote van een verre achterneef) en ik een familiebijeenkomst in De Postwagen. Op 10 mei 2003 namen zo'n 100 Van der Kaap-pen en hun partners deel aan een gezellige dag, geopend door de Burgemeester van de Gemeente Leek, mevr. Siepie Langendijk. Dhr. Geert Hadders van de Historische Kring Leek verzorgde een presentatie over de geschiedenis van het dorp Leek en omgeving. Verre achterneef Albert van der Kaap, initiatiefnemer en samensteller van de website met de genealogie van de Van der Kaap-pen, verzorgde een presentatie over onze familie, waarvan het "ontstaan" te vinden is langs het Oostindie¹⁰ tussen De Leek en Zevenhuizen. Tot slot ontving elk gezin een grafisch ontwerp op fotopapier: een oude kaart waar de eerste Van der Kaap

¹⁰ Oostindië is een verbastering van het Oosteinde, of fonetisch in het Fries: Oostinje.

woonde, geprojecteerd op een recente kaart. Enkele weken later ontvingen de deelnemers een CD met foto's van de familiebijeenkomst.

Slotwoord

Bijzonder: ik ben begonnen met de gedachte "*Ik herinner me weinig van Tolbert*", dat tik ik wel eventjes op een middag in. Om vervolgens, verspreid over een aantal weken, binnen een maand een document samen te stellen, bestaande uit bijna 30 pagina's tekst, foto's en bijlagen.

Graag wil ik mijn nichtje Marjan Vermuyen en verre achterneef Albert van der Kaap bedanken voor de energie die zij er in steken om de stamboomgegevens van respectievelijk de Frehe's en de Van der Kaap-pen samen te stellen.

En uiteraard vind ik het geweldig dat Stichting Oudheidkamer Fredewalde een schitterende maquette in de CazemierBoerderij heeft opgesteld, een archief over Tolbert en haar bewoners beheert en deze gegevens via een digitale bibliotheek ter beschikking stelt aan Tolberters en andere belangstellenden. Ook zij verdienen mijn dankwoord.

Gasteren,
donderdag 26 november 2020.

Correcties? Aanvullingen?

Herinneringen ... soms kunnen zij mijlenver naast de waarheid liggen. Immers, soms wil een herinnering zich mooier of juist slechter voordoen dan de waarheid. Of herinneringen verdringen zich naar de achtergrond. Ook is het mogelijk dat er gebeurtenissen of feiten zijn, waar ik geen weet van heb. Weet u als lezer zo'n niet-geheel-correcte, zo'n vergeten, zo'n voor mij onbekende herinnering? Dan verzoek ik u daarover een e-mailbericht sturen, gericht aan <mijn-verhaal@johnvanderkaap.nl>.

Bijlagen

Mijn verhaal van
Hoofdstraat 20 Tolbert

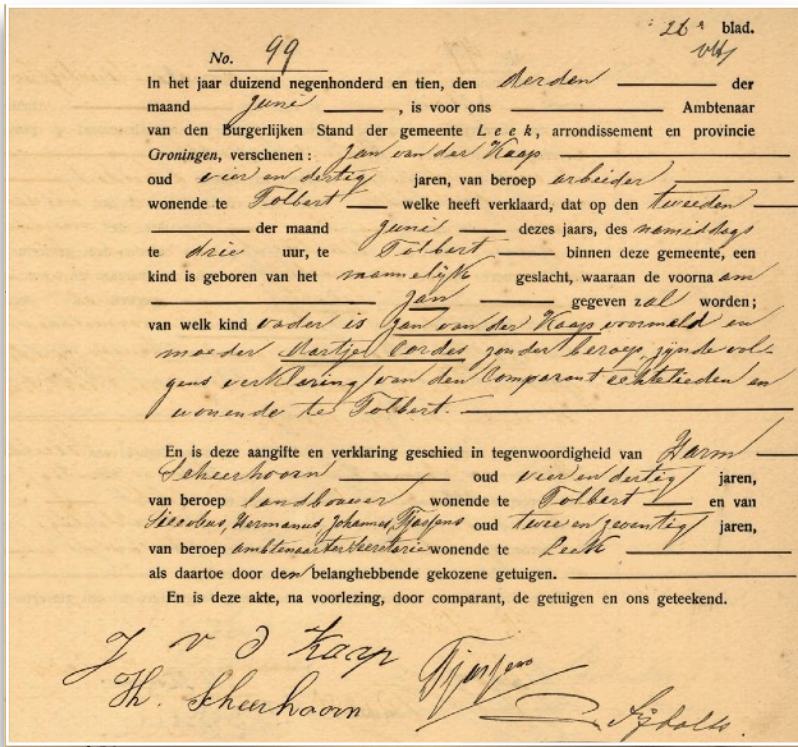

Pasfoto van Jan van der Kaap, mijn vader. Gedateerd 1 december 1945. Dat is dus geweest op de dag van het huwelijk tussen mijn vader en moeder.

Pasfoto van Annie Frehe, mijn moeder. Gedateerd februari 1943. Dat betekent dat de foto in Duitsland gemaakt is. Mijn moeder was toen ongeveer 23 jaar.

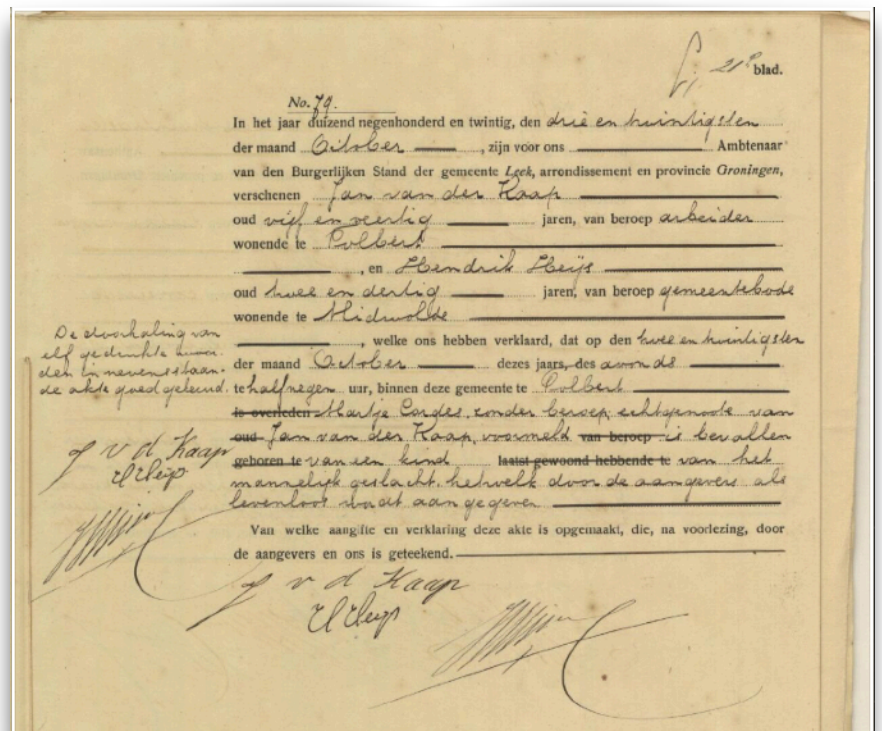
Net zoals de foto van mijn vader, vind ik dat mijn moeder er goed uit ziet. Het is een heel ander beeld dan dat ik heb van mensen die getekend zijn door de ontberingen van 5 oorlogsjaren. Dat brengt mij dan tot de vraag: Wat hebben mijn ouders gedaan in de oorlog. Waarom zwegen ze daar over?

Op 3 juni 1910 deed mijn opa (Jan van der Kaap) aangifte van de geboorte van een op 2 juni 1910 geboren zoon: mijn vader.

Zoals dat zo mooi en ambtelijk geschreven is de: "aangifte en verklaring geschied in tegenwoordigheid van Midwolder Harm Scheerhoorn ..." opgemaakt.

Nooit heeft mijn vader het gehad over zijn op 22 oktober 1920 doodgeboren broertje. Wellicht dat zuigelingen- en kindersterfte toentertijd als "normaal" werd geaccepteerd: 10-15% van de kinderen overleed voor hun 3e levensjaar. Ook past het zwijgen in het gehele patroon waardoor ik weinig weet van mijn vaders verleden.

No. 28 Heden den twintigsten April negentienhonderd acht en twintig verscheen voor mij Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente Leek: Roelf Bakering arbeider oud zeven en vijftig jaren, en Petere van Hijk wonende te Folbert oud een en veertig jaren, arbeider Folbert wonende te Folbert, die verklaarden, dat op den twintigsten April des voor middags te vijf uur, te Folbert in deze gemeente is overleden: Jan van der Kaap, echtgenoot van Maritze Cordes, oud twee en vijftig jaren, arbeider geboren te Hevenhuizen, gemeente Leek en wonende te Folbert, gemeente Leek, zoon van Haarm van der Kaap en Dina Falens, beiden overleden.

Waarvan akte, welke is voorgelezen.

R. Bakering
v v Wijk
A. Noornkeere

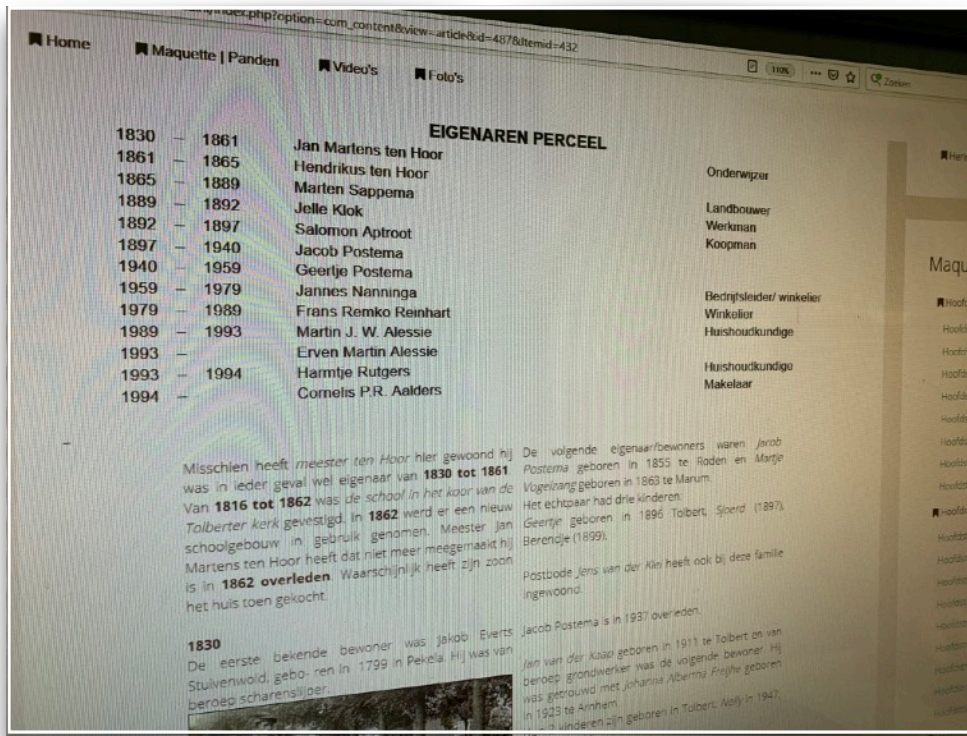
Waar mijn vader wel over vertelde, is dat zijn vader overleed op jonge leeftijd: 52 jaar; mijn vader was toen 17 jaar. Altijd vertelde mijn vader dat z'n vader gered had kunnen worden als de medische wetenschap verder ontwikkeld zou zijn geweest. Voor mijn vader was dat de reden dat hij zijn lichaam aan de wetenschap ter beschikking wilde stellen. Dat is dan uiteindelijk ook gebeurt.

Opoë overleed op 31 juli 1964. Gedurende haar lange ziekbed, een hersenbloeding- of -infarct. Ze was bedlegerig en kon amper communiceren. Ze heeft al die tijd ingewoond bij Rudolf en zijn gezin aan de Hindrik de Haanweg, het geboortehuis van mijn vader en zijn zusters en broers.

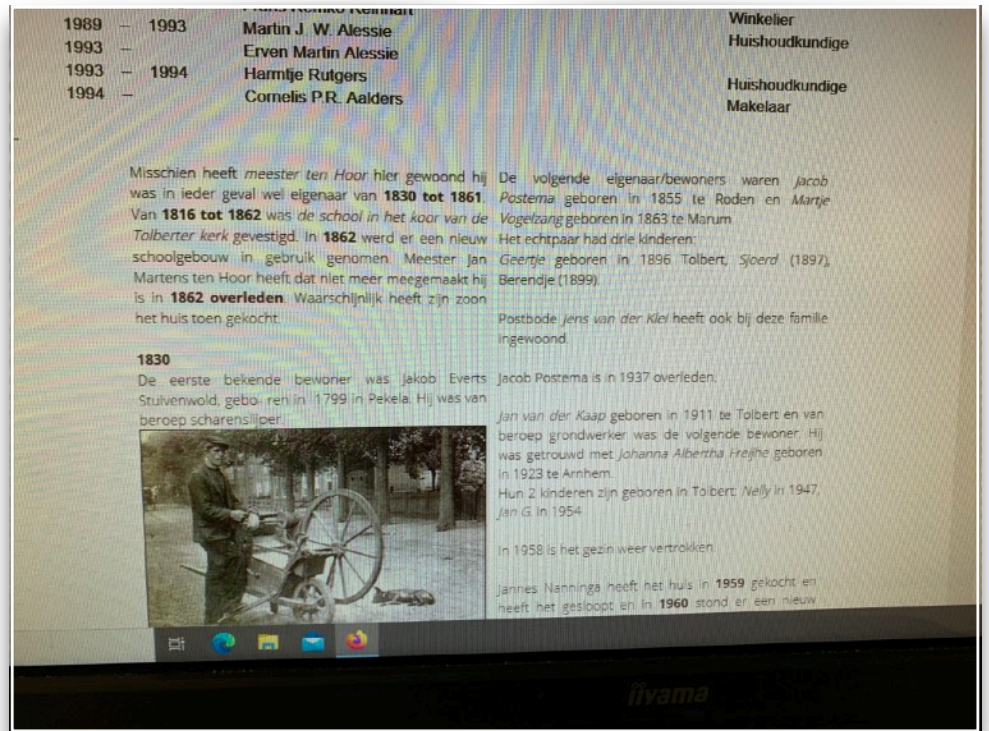
Nr. 30 Heden, een en dertig juli negentienhonderd vierenzestig, verscheen voor mij, ambtenaar van de burgerlijke stand van Leek: Boer, Anne oud acht en zestig jaar, zonder beroep, wonende te Tolbert, gemeente Leek, die verklaarde dat op een en dertig juli negentienhonderd vierenzestig, te twee uur, vijftien minuten, in de gemeente Leek is overleden: Lorden, Martje oud vier en veertig jaren, zonder beroep, geboren te Hevenhuizen, gemeente Leek wonende te Tolbert, gemeld weduwe van van der Kaap Jan, dochter van Lorden Jan Herman en van Therensberg, Grietje, beiden overleden.

De aangever verklaarde uit eigen wetenschap van het overlijden kennis te dragen. Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.

A. Boer Boer

De geschiedenis van Hoofdstraat 20 in twee beeldschermen vervat. Het is de informatie die ik aantrof op 17 oktober 2020. Deze informatie was de aanleiding tot het schrijven van *Mijn verhaal van Hoofdstraat 20 Tolbert*. En Fredewalda beschikt hierdoor over gecorrigeerde informatie en een samenvatting van *Mijn verhaal van Hoofdstraat 20, Tolbert*.

Moet ik me nu schamen voor mijn vader of trots op hem zijn. Was het een daad tegen de Duitse bezetters of was het pure opportunisme? Feit is dat hij clandestien handelde ... zwarte handel, en dat zal hij niet voor niets gedaan hebben. Ook bijzonder is dat hij werd vrijgesproken van slachten. Maar het lijkt me dat het verkopen van clandestien geslacht vlees eveneens strafbaar is. Berghuis en Alberts bevestigden dat Jan van der Kaap niet aan de slachting deel had genomen. Het is dus ook geen kwestie van "maten-naaijerij". Of zal hij enkele maanden later toch gestraft zijn door hem in Duitsland te werk te stellen?

Twee koeien geslacht.

Wegens het clandestien slachten van twee koeien in Juni j.l. staan terecht de slager Rolof Berghuis, gedetineerd, de grondwerker Sietse Alberts en de stoker Jan van der Kaap, alle drie te Tolbert. De slachting geschiedde in het kippenhok van Alberts. Daar kwamen later ook de gegadigden om het vleesch te kopen. Het vleesch van de tweede koe is voor een groot deel in beslag genomen.

De eerste verdachten bekennen volledig. **Verdachte Van der Kaap** ontkent echter aan de slachting te hebben deelgenomen. Wel heeft hij later het vleesch verkocht. Deze verklaring wordt door de beide andere verdachten bevestigd.

De Officier vraagt hierop vrijspraak voor Van der Kaap en eischt tegen de anderen 7 maanden gevangenisstraf.

Mr. Meyering veroordeelt Berghuis tot 7 en Alberts tot 6 maanden gevangenisstraf en spreekt Van der Kaap vrij.

— De veehandelaar Wieger Beukema te Niekerk (gemeente Oldekerk), die in strijd met de geldende voorschriften een der frauduleus geslachte koeien aan de vorige verdachten heeft verkocht wordt conform den eisch deswege veroordeeld tot f 250 boete subs. 2 maanden hechtenis.

rd on	schateren, Oosterpark 72. Telef. 020-58635, Amsterdam.	neel avond 16 m Keuz gratis gespe Cont sengr
—	TONEELGEZELSCHAP gevraagd op vrijdag 6 mei (meifeest) en zaterdag 7 mei (kinderprogramma). Aanbiedingen met prijsopgaaf en referenties aan secr. meicomité. J. v. d. Koop, Van Panhuyslaan 41, Leek (Gron.) .	Avond Willy Palm f 300 LEMS
	De Ghesellen van den Spele met „ DE GINNEGAPPERS ” maken uw feestavond tot een	

1 Mei: Dag van de Arbeid. Een feest onder de vlag van de Rode Familie (VARA, Het Vrije Volk, Arbeiderspers, PvdA, Nivon (waar ik overigens pas van hoorde in 1985)). Mijn vader was overtuigd socialist en actief. Een andere bestuursfunctie dan secretaris van het 1-Meicomité heeft hij bij mijn weten niet bekleed. Ook vervulde mijn vader een rol bij de periodieke verzilvering van "vakantiebonnen", dat vond bij ons thuis plaats.

Een ansichtkaart van Tolbert met aan de rechterkant de voorgevel van Hoofdstraat 20.. Naast het raam hangt een bordje. Dat is het bordje van De Centrale Levensverzekeringen. En als toevoeging heb ik een foto van een identiek, emaille bordje "ingeplakt".

Voor Hoofdstraat 22 staat een klein meisje. Het zou Nelly kunnen zijn ... zoals ze zelf zei: "Zou kunnen als ik naar die strik kijk.". Dat meisje op de foto is een jaar of 6. Dan moet die foto gemaakt zijn omstreeks 1952-1953. De vraag rijst: werkte mijn vader toen al bij De Centrale? Of is het niet Nelly?

Van Panhuyslaan 41, Leek. Grijs zeil met motiefjes: in de bijkeuken, in de keuken, in de gang, op de overloop, op de drie slaapkamers. In de woonkamer: kokosmatten. Jaren later vervangen door het onverwoestbare Heugaflor.

Onderin een doos met spullen, na het overlijden van mijn ouders, vond ik, heel symbolisch, een stukje nostalgie als bodem-versteviging. Het stukje zeil hangt nu bij mij thuis, ingelijst aan de muur. Dit stukje zeil is inmiddels 60 jaar oud.

Misschien wel de meest existentiële vraag die een kind aan zijn/haar ouders stelt: waar hebben jullie elkaar ontmoet? Die ontmoeting vormt immers de basis van het bestaan van het kind. Mijn ouders kwamen niet veel verder dan "In Hamburg". Ik vond het dan ook een bijzondere ervaring dat de International Tracing Ser-

Hanséstadt Hamburg			
Lfd. Nr.	Name	Vorname	
187	Eelsing	Beelem	10.
188	Eenkhoorn	Jacob	20.
189	Ekkel	Martin	11.
190	Ekkel	Tanja	29.
191	Elbring	Huipbertus	3.
192	Ellerwyk v.	Anna	13.
193	Elsinga	Antonius	27.
194	"	Matje	29.
195	Embresen	Louise	26.
196	Engelbrecht	Gertrud	12.
197	Ensink	Carl	3.
198	"	Meta	26.
	Erhardt	Otto	25.
200	Ertzen	Willem	1.
201	Essen	Johannes	4.
202	Everaert	Antoinette	31.
203	Everaard	Pieter	12.
204	Eyk	Giesela	5.
205	Eyk v.d.	Willem	8.
206	Eynden	Rene	17. 3.22
207	Eyndhoven	Johanna	6.11.24
208	"	Antonius	11. 5.23
209	Eys	Johann	17. 5.21
	Eykelenburg	Roelof	9. 2.11
211	Feder	Antonie	19. 6.18
212	Foekens	Roelfina	15.10.19
213	Foppen	Martin	13. 3.20
214	Fréhe	Johanna	22.12.20
215	Gaal	Karel	11. 7.24
216	Gaalen van	Cornelis	25. 1.11
217	"	Emmi	8. 6.13
218	Ganzevoet	Mient	1. 3.08
219	Geel van	Johannes	22. 2.08
	Geene	Gevert	25.10.03
221	Geertsma	Edo	28. 8.24

Holland		ITS 081					
Lfd. Nr.	Name	Vorname	geb.aan	Geb.Ort	Wohnort	Rintr.	Austr.
1875	Kanninga	Albertha	19.7.24	?	Lg.Funkturm	2.1.45	-
	geb.v.d.Kley						
1876	Kanters	Johannes	11.2.03	Rotterdam	Gr.Flottbek	21.1.42	-
					Osdorf.Landstr.		
1877	Kanters	Cornelis	18.3.07	Rotterdam	?	20.5.42	26.1.45
1878	Kanters	Cornelis	7.8.19	Termenzen	?	20.5.42	-
1879	Kaper	Simon	5.10.23	Westwoud	Grindelhof 68	1.12.44	-
1880	v.d.Kapp	Jan	2.6. ?	Tollbert	Lg.Crone,Hbg.-		
					Rahlstedt	6.10.45	-
1881	Kappelhof	Frauke	5.4.02	Delfzyl	Harksheide		
					Kiebitzreihe	2.5.44	-
	Kaptyn	Cornelius	21.10.06	den Helder	?	11.4.40	-
1883	Karsies	Hendrik	14.10.24	Avereest	?	21.6.43	-
1884	Karstens	Martinus	29.7.24	Leiden	Lg.Stadtpark	16.6.43	-
1885	Kasander	Francius	9.6.21	Holland	Lg.Friese		
					Wandsbek	6.9.43	-
1886	Kassel	Gervit	6.3.08	Rotterdam	?	22.11.44	-
1887	Kasteel	Johannes	4.9.72	Utrecht	Mathsonstr.	6.5.44	-13.11.44
1888	Kasteel	Johannes	4.3.90	Leiden	?	4.2.43	22.1.45
1889	Kasten	Louise	18.12.26	Rotterdam	Blankenese,	15.4.44	13.7.44
					Osterleystr.		
1890	Katven	Hendrik	22.11.24	Valtemond	?	12.2.44	22.2.45
1891	Kats	Cornelis	11.6.13	Holland	Lg.Stadtpark	5.1.45	-
1892	Kattenstaart	Marion	26.7.24	Vlaardingen	Lg.Rübenkp.	28.9.43	-
	Kattevilder	Alphonsus	26.3.93	Amsterdam	Lg.Wedel	26.6.44	25.9.44
1894	Kauters	Jan	7.6.19	Holland	Kiel	20.5.42	-
1895	Kavelsars	Frans	8.7.22	Den Haag	Eidelstedt	16.8.44	-
					Lg.Lederstr.		
1896	Kayser	Lodewijk	24.9.93	?	Lg.Funkturm	3.7.41	-
1897	Kebbing	Martinus	16.2.12	Fernis	?	28.5.43	-
1898	Kedde	Martinus	5.7.13	Deventer	Hudtwalkerstr. ?	1941	-
1899	Keeremans	Willem	7.2.03	Niel	Lg.Funkturm	13.2.45	-
1900	Kelders	Koert,H.	4.7.27	Amsterdam	Lg.Woortwiete	31.1.45	-
1901	Kenker	Tjeik	20.3.98	Woskum	?	21.8.43	-
1902	Kemmann	Bernd	1.5.21	Rotterdam	Mühlenkamp 53	9.6.43	-
1903	Kemp	Cornelis	12.5.04	Holland	Lg.Stadtpark	10.7.41	-
1904	v.Kempen	Gradus	5.1.99	Amsterdam	Schnelsen,Ad.	15.5.42	-
					Hitlerstr.93		
	Kempes						
1905	v.Kempen	Franz	30.3.22	?	Lg.Funkturm	14.12.42	-
1906	Kenn	Arend	20.8.24	Vries	?	4.3.44	-

vices (ITS) in Bad Arolsen van zowel mijn vader als van mijn moeder documenten kon overleggen waaruit bleek dat zij beiden daadwerkelijk gedurende (een deel van) de Tweede Wereldoorlog in Duitsland verbleven.

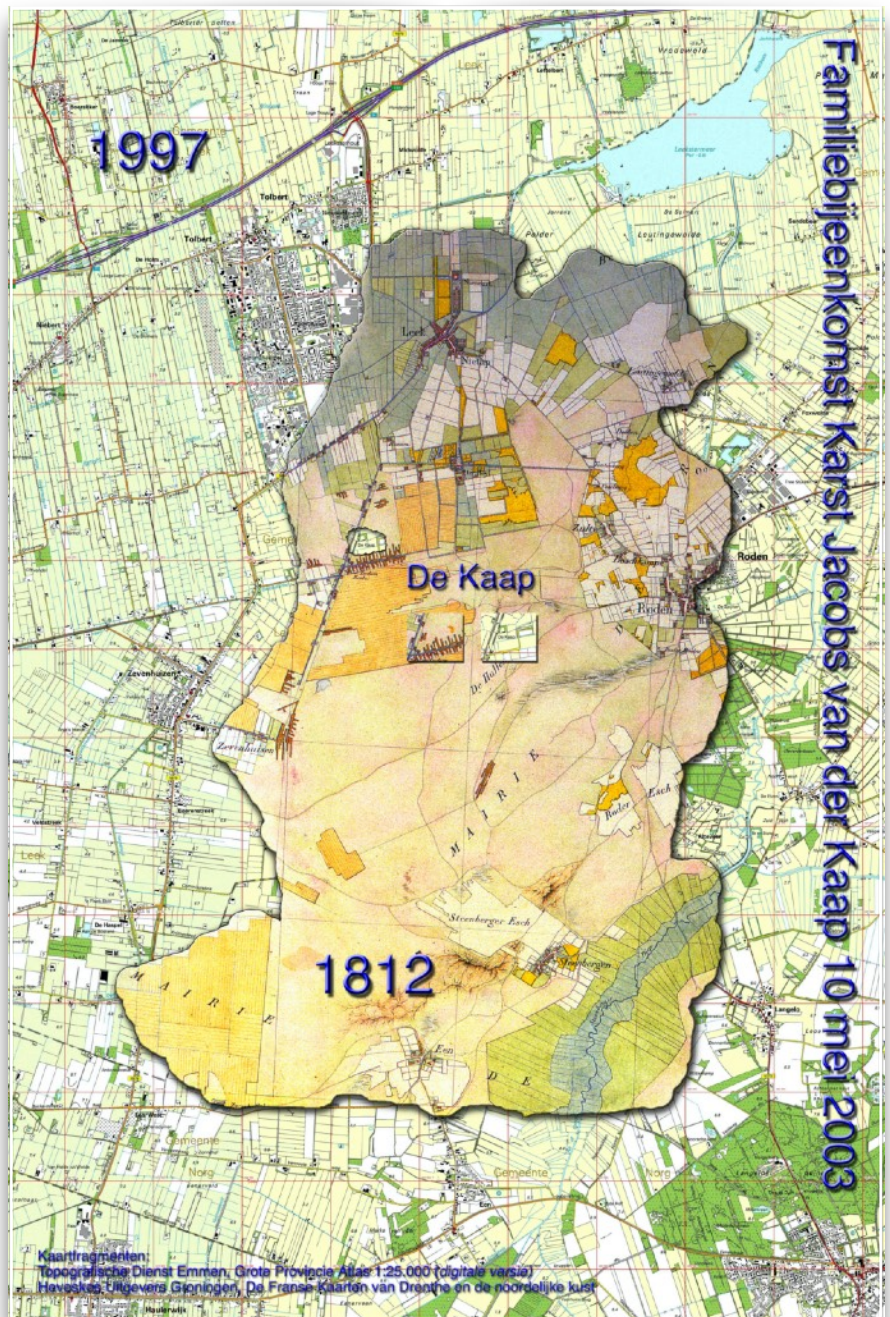
“Nee”, antwoordde mijn vader op mijn vraag of de Van der Kaap-pen aan de Carolieweg (Zevenhuizen, Gemeente Leek) familie van ons waren.

Op een topografische kaart ontdekte ik jaren later de naam “De Kaap”, langs een weg die wij “Oostinje” Het zei hem niets

Meer interesse in mijn achternaam begon met de website over de Van der Kaap-pen. De Van der Kaap-pen bleken af te stammen van één man:

Karst Jakobs van der Kaap, geboren omstreeks 1770 in Tolbert en overleden op 9 juli 1843.

In 1814 moesten alle Nederlanders in opdracht van Napoleon, zich laten registreren bij de toenmalige burgerlijke stand. En een achternaam bedenken. Karst Jacobs was de enige die de achternaam “Van der Kaap” liet registreren. En zo kan ik in de volle overtuiging zeggen dat alle Van der Kaap-pen familie van elkaar zijn.

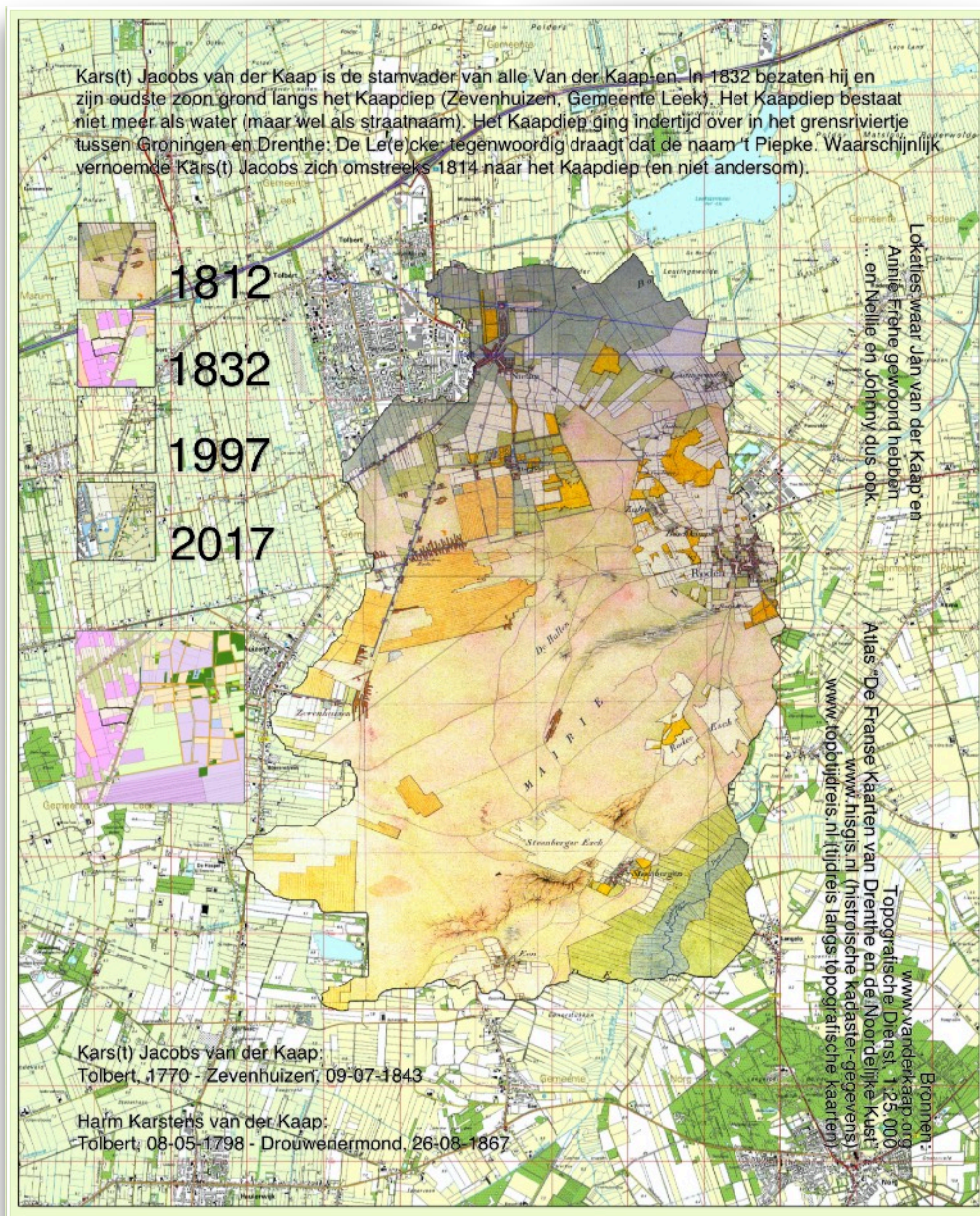
Die gezamenlijkheid van achternaam was de reden dat ik samen met twee andere stamboomgenoten een Familie-bijeenkomst van de Van der Kaap-pen organiseerde, welke op 10 mei 2003 plaatsvond. Als aandenken maakte ik een grafisch ontwerp, afgedrukt op fotopapier, bestaande uit de topografische kaart uit 1997 (*De Grote Provincieatlas Drenthe; Wolters-Noordhoff*) en een kaart uit 1812 (*De Franse Kaarten van Drenthe; Hevekes Uitgeverij*).

Voor meer informatie over de naamgeving: zie <www.vanderkaap.org>.

Met als basis de op vorige pagina genoemde kaarten, maakte ik in 2018 een nieuwe kaart, voor Nelly, voor haar kinderen Ralf en Wendy en voor mezelf.

Op internet had ik informatie gevonden over Het Kaapdiep. Ik heb me lange tijd afgevraagd wat het verband zou zijn tussen Van der Kaap, De Kaap en het Kaapdiep. Wellicht dat Albert van der Kaap op de familie-website het juiste antwoord geeft.

Een bijzondere ontdekking deed ik op een website met topografische kaarten: Kars(t) Jacobs van der Kaap en zijn zoon Harm Karstens van der Kaap bezaten rondom 1812 en daarna kampjes grond. En totdat de nieuwe woonwijk Oostindië zich ontwikkelde, waren de structuren van die kampjes op de hedendaagse kaarten nog steeds herkenbaar.

(Dit grafische ontwerp is, evenals het ontwerp op de vorige pagina, als JPG-bestand verkrijgbaar. Het is geschikt om via een foto-ontwikkelcentrale af te laten drukken tot een formaat van minimaal 30x45cm. Stuur een e-mailbericht aan <mijn-verhaal@johnvanderkaap.nl> met het verzoek het bestand toe te sturen. Toezending is gratis. En niet bedoeld voor de verkoop.)

Ouders en voorouders

Mijn vader, Jan van der Kaap werd geboren te Tolbert, Groningen op 2 juni 1910. Jan was het tweede kind van Jan van der Kaap en Martje Cordes. Jan had één zus (Alberdina, 1908) en vier broers (Harm, 1912; Gerrit, 1913; Rudolf, 1919 en een doodgeboren broertje, 1920). Jan overleed op 11 juni 1999 te Zwolle.

Mijn opa, Jan van der Kaap werd geboren te Zevenhuizen, Groningen op 23 juni 1875. Jan overleed op 20 april 1928 te Tolbert.

Mijn opoe, Martje Cordes werd geboren te Zevenhuizen, Groningen op 18 augustus 1879. Martje overleed op 31 juli 1964 te Tolbert.

Deze gegevens van mijn vader en zijn ouders heb ik gekregen van Albert van der Kaap uit Enschede. Albert is een verre achterneef. Hij verzamelt de stamboom van de Van der Kaap-pen en heeft deze toegankelijk gemaakt op <www.vanderkaap.org>.

Mijn moeder, Johanna Maria (Annie) Frehe werd geboren te Arnhem op 22 december 1920. Annie was het eerste kind van Gerardus Cornelis Vincentius (Gérard) Frehe en Neeltje Arends. Annie had een halfbroer (Piet Arends; 1918), twee broers (Gérard, 1929; Pascal, 1937) en twee zusters (Riet, 1926; Nel, 1925). Annie overleed op 23 maart 1999 te Zwolle.

Mijn opa, Gerardus Cornelis Vincentius (Gérard) Frehe werd geboren te Nijmegen op 5 april 1892. Gérard overleed op 23 augustus 1965 te Arnhem.

Mijn oma, Neeltje Arends werd geboren te Zaandam op 5 januari 1900. Neeltje overleed op 12 november 1986 te Groningen.

De gegevens van mijn moeder en haar ouders heb ik gekregen van Marjan Vermuyen (geboren: Geleick) uit Deventer, dochter van mijn tante Riet (Frehe) en oom Wim (Geleick). Zij verzamelt de stamboom van de Frehe's.

Tolbert, volgens Wikipedia

Tolbert ontstond in de 10e eeuw als vestiging van kolonisten op de zandrug tussen Marum en Oostwold die gelegen was in een veenmoeras. Oorspronkelijk werd het 'Fredewolda' (Vredewold) genoemd, maar later werd het opgedeeld in drie buurten:

- de 'oude buurt': 'Oldebert', later 't Olle bert' of Tolbert
- de 'nieuwe buurt': 'Nijeberth', later Niebert
- de 'kleine buurt': Lettelbert

In de 13e eeuw werd de kerk van Tolbert gebouwd, waarvan de toren in de 16e eeuw werd verhoogd. Een poging van de Duitsers om tijdens de Tweede Wereldoorlog de klok uit 1660 mee te nemen mislukte omdat deze te groot was; een nog zichtbaar later dichtgemetseld gat herinnert aan deze poging. Ten oosten van Tolbert lag vroeger de vermoedelijk vroeg-15e-eeuwse Auwemahuis, die in de 18e eeuw werd gesloopt; de toren en het Auwemabos verdwenen een eeuw later. De gracht is het enige dat resteert. Binnen deze gracht is later een woning gebouwd. In 1780 werd de nog bestaande Herberg De Postwagen geopend.

Leek is in de 20e eeuw aan de oost- en zuidkant tegen het oorspronkelijke Tolbert aangegroeid. De nieuwbouw van Leek ten westen van de Auwemalaan heeft echter als postadres Tolbert gekregen. Langs de noordkant van Tolbert loopt de autosnelweg A7 van Drachten naar Groningen. In het westen wordt het dorp sinds 1906 begrensd door de Tolbertervaart, die zorgde voor een betere waterverbinding met Leek en Groningen. De tramlijn Drachten - Groningen uit 1913 werd echter in 1985 opgeheven. In de tweede helft van de 20e eeuw groeide het dorp door de gunstige ligging aan de A7 explosief als forenzenplaats, met name in zuidelijke richting.

De Oudheidkamer Fredewalda probeert het verleden van het dorp inzichtelijk te houden. Bijna 120 panden uit het vroegere dorp zijn als maquette nagebouwd naar de toestand van ongeveer 1930. Van elk gebouw worden bovendien zo veel mogelijk gegevens verzameld over gebruik en bewoners.

URL's.

Stichting Oudheidkamer Fredewalda:

<https://www.fredewalda.nl>

Melkstaking De Ommelanden:

<https://www.vakbondshistorie.nl/dossiers/de-staking-bij-de-ommelanden-1952-1953/>

Stamboomgegevens Jan van der Kaap, mijn opa:

<http://www.vanderkaap.org/stamboom/karst/jan.htm>

Derk Roelfs Mansholt:

<https://www.deverhalenvan groningen.nl/alle-verhalen/derk-roelfs-mansholt-herenboer-en-socialist>

Sicco Leendert Mansholt:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Sicco_Mansholt

Boek: De Graanrepubliek, Frank Westerman. ISBN 9789021404226

Operatie Market Garden, Arnhem:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Operatie_Market_Garden

ITS Bad Arolsen

<https://arolsen-archives.org/en/>

Bombardement op Hamburg: Operation Gomorrha (24 juli 1943 - 3 augustus 1943)

https://nl.wikipedia.org/wiki/Bombardement_op_Hamburg

Tolbert, volgens Wikipedia

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Tolbert>

Bronvermelding

- Foto maquette Fredewalda (achterzijde Hoofdstraat 18-20-22-24): eigen foto (2020).
- Geboortekaartje John van der Kaap: eigen collectie. Gegevens drukkerij onbekend.
- Pasfoto Jan van der Kaap: eigen collectie (1945). Fotograaf onbekend.
- Pasfoto Annie Frehe: eigen collectie (1943). Fotograaf onbekend.
- Foto emaille bord De Centrale Levensverzekering: **fam. Waterlander, Hemelum** (2020).
- Advertentie "Toneelgezelschap gevraagd" in **Het Vrije Volk** van 6 februari 1960. Gevonden met behulp van <www.delpher.nl>.
- Persbericht uitspraak Economische Rechter Groningen in het **Drentsche Dagblad** van 26 augustus 1942. Gevonden met behulp van <www.delpher.nl>.
- Ansichtkaart "Tolbert, Hoofdstraat met toren N.H. Kerk". Eigen collectie. Jaartal en uitgever onbekend.
- Tekening Magneet Globemaster: <<http://www.magneetbromfietsen.nl/>> (1961).
- Foto zeil Van Panhuyslaan 41: eigen collectie (2020)
- Foto NS 457 (1969), een diesel-electrische 3-assige locomotief uit de serie 451-460. Nederlandse Vereniging van Belangstellenden in het Spoor- en tramwegwezen. Foto: **L.E. van der Leij**. Foto gemaakt aan de Zuiderweg in Tolbert.
- Foto graf Jan van der Kaap en Martje Cordes: eigen foto (2008).
- Ontwerp CD-hoes Familiebijeenkomst: eigen ontwerp (2003).
- Geboortacte Jan van der Kaap (1910), geboortacte levensloos geboren zoon (1920), overlijdensactie Jan van der Kaap (1928) en overlijdensactie Martje Cordes (1964): <<https://www.allegroningers.nl/zoeken-op-naam>>.
- Foto's van de beeldschermen van Fredewalda, met informatie over Hoofdstraat 20. Gemaakt met toestemming. Eigen foto (2020).
- (Jan van der Kaap) Auszug aus den Meldelisten der **Allgemeinen Ortskrankenkasse Hamburg**: Copy of 2.1.2.1 / 70647703 in conformity with the **ITS Archives, Bad Arolsen**.
- (Annie Frehe) Auszug aus den Meldelisten der **Hansestadt Hamburg**: Copy of 2.1.2.1 / 70639017 in conformity with the **ITS Archives, Bad Arolsen**.
- Grafisch ontwerp, aandenken Familiebijeenkomst: eigen ontwerp (2003).
- Grafisch ontwerp, geboortegrond eerste van der Kaap-pen (2018).
- Ansichtkaart Tolbert. Jaartal en uitgever onbekend.

Versiebeheer

Overzicht van wijzigingen. Kleine verbeteringen, gewijzigde zinsconstructies of paragraaftitels, toevoegingen van voetnoten, afbeeldingen en URL's zijn niet vermeld.

Versie 1.0: 27 oktober 2020

Versie 1.1: 28 oktober 2020

- "Inleiding": toevoeging m.b.t. mijn naamgeving
- "Inleiding": toevoeging m.b.t. de volledigheid en juistheid van mijn herinneringen
- "Een stukje genealogie": detaillering adresgegevens geboorte van Nelly
- "Familiebijeenkomst": toevoeging m.b.t. presentatie over de geschiedenis en verstrekking van een foto-CD
- "Slotwoord": geheel herschreven.

Versie 1.2: 31 oktober 2020

- Verwijdering van de paragraaf "Conceptfase"
- "Arbeidshistorie van mijn vader": toevoeging alinea over mijn vaders periode nadat hij ziek was geworden
- "Mee met mijn vader": toevoeging: alinea over een poging tot aanhouding door een agent van de Rijkspolitie
- "Ouders en voorouders": geboortegegevens en sterfdata van ouders en grootouders vaderskant toegevoegd
- Toevoeging paragraaf "Versiebeheer".

Versie 1.3: 2 november 2020

- "De Tweede Wereldoorlog": informatie gecorrigeerd.

Versie 1.4: 5 november 2020

- "Wat de oorlog opleverde": aanvulling tekst over mijn vaders knutselvaardigheden
- "In 1954 geboren en in 1958 verhuisd": toevoeging: alinea over m'n moeders spaarzin
- "Kleine eigen herinnering of van horen zeggen": toevoeging: alinea over "bruitmeel"
- "Mee met m'n vader": toevoeging dat ik in slaap viel zodra ik het geluid van m'n vaders Magneet-plof hoorde.

Versie 1.5: 20 november 2020

- "De Tweede Wereldoorlog": toevoeging operatie Ghomorra
- "1945: van Hamburg naar Tolbert": herschreven
- "Mee met mijn vader": herschreven m.b.t. informatie fam. Mansholt
- "Kleine eigen herinnering of van horen zeggen": alinea over de NS-locomotief herschreven
- "Grafrestauratie": aanvulling datums
- "Bijlagen": bijschriften aan de afbeeldingen toegevoegd
- "Tolbert volgens Wikipedia": toegevoegd.
- "Bronvermelding": toegevoegd.

Versie 1.5A: 20 november 2020

- *Ingekorte versie van versie 1.5: waarbij de niet voor Tolbert relevante informatie is verwijderd; deze ingekorte versie ligt voor belangstellenden ter inzage in Fredewalda*

